Galatasaray Üniversitesi İleti-ş-im Dergisi / Galatasaray Üniversitesi Journal of Communication
Yıl / Year: 2025 – **Sayı / Issue:** 43 – **ss / pp.** 07-34 – **e-ISSN:** 2548-124X **DOI:**10.16878/gsuilet.1794175

Makale Başvuru Tarihi / Date Received: 30.09.2025
Makale Revizyon Tarihi / Date Revised: 11.10.2025
Makale Kabul Tarihi / Date Accepted: 12.12.2025

Araştırma Makalesi / Research Article / Article de Recherche

Türkiye'de Gazetecilikte Prekaryalaşma: Yaş, Cinsiyet Ve Güvencesizlik Dinamikleri[1]

İncilay CANGÖZ
Prof. Dr.
Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi
icangoz@anadolu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2670-444X

Temmuz Gönç ŞAVRAN
Prof. Dr.
Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
tgonc@anadolu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0561-4661

Abstract

Precarization in Journalism in Turkey: Dynamics of Age, Gender, and Insecurity

This article examines the professional anxieties of Turkish journalists in relation to their age, gender, educational level, and employment conditions. Drawing on a survey of 374 journalists, the findings reveal that job insecurity is most prevalent among 20–33-year-olds and negatively impacts emotional and mental well-being. Despite their high level of education, young journalists face precarious employment. Although female journalists are more highly educated than their male colleagues, they remain in the profession for shorter periods, reflecting persistent gender-based barriers. A negative correlation was found between income and job-loss anxiety, with lower-paid journalists reporting greater concern. Overall, the results suggest that journalism in Turkey has become structurally precarious, exposing young and female journalists to heightened vulnerability. The article argues for policies that promote secure employment and equality and calls

1 Bu makale, Anadolu Üniversitesi BAP 2203E045 "Değişen Medya Ortamında Gazetecilik Mesleği: Riskler, Belirsizlikler ve Çözümler" adlı projeden üretilmiştir. Çalışma için Protokol No. 80396 numaralı etik kurul belgesi alınmıştır. Makaledeki bulgular, Worlds of Journalism Study adlı daha geniş kapsamlı uluslararası araştırmanın Türkiye ayağını içermektedir. Araştırmanın bütünü için https://www.worldsofjournalism.org/ sitesine bakılabilir.

for inter-institutional cooperation, including among public bodies, universities, and professional associations, to strengthen formal and informal safeguards for journalists.

keywords: *Journalism, precariat, occupational well-being, job security*

Résumé

La précarisation du journalisme en Turquie : dynamiques d'âge, de genre et de précarité

Cet article examine les inquiétudes professionnelles des journalistes en Turquie en fonction de l'âge, du genre, du niveau d'éducation et des conditions d'emploi. À partir d'une enquête menée auprès de 374 journalistes, les résultats montrent que l'insécurité professionnelle est la plus marquée chez les 20–33 ans et qu'elle affecte négativement le bien-être émotionnel et mental. Malgré un niveau d'éducation élevé, les jeunes journalistes sont confrontés à des formes d'emploi précaires. Les femmes journalistes, bien que plus diplômées que leurs homologues masculins, restent moins longtemps dans la profession, ce qui reflète la persistance d'obstacles liés au genre. Une corrélation négative a été observée entre le revenu et l'anxiété liée à la perte d'emploi: les journalistes les moins rémunérés expriment davantage de préoccupations. Dans l'ensemble, les résultats indiquent que le journalisme en Turquie est devenu structurellement précaire, plaçant les jeunes et les femmes journalistes dans une position de plus grande vulnérabilité. L'article plaide pour un emploi sécurisé et des politiques fondées sur l'égalité et appelle à une coopération interinstitutionnelle entre organismes publics, universités et associations professionnelles afin de renforcer les garanties formelles et informelles pour les journalistes.

mots-clés*: Journalisme, précariat, bien-être professionnel, sécurité de l'emploi*

Öz

Bu çalışmada, Türkiye'de gazetecilerin demografik özellikleri, eğitim düzeyi, mesleki deneyimleri ve istihdam türü değişkenleri doğrultusunda mesleki kaygılarını incelemekteyiz. 374 gazeteciyle yapılan anket araştırmasının bulguları, işini kaybetme endişesinin özellikle 20–33 yaş grubunda daha yoğun hissedildiğini; bu kaygının duygusal ve zihinsel iyi oluş üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Genç kuşak gazeteciler, yüksek eğitim düzeylerine rağmen güvencesiz istihdam biçimleriyle karşı karşıyadır. Kadın gazetecilerin eğitim düzeyleri erkeklerden daha yüksek olmasına karşın meslekte kalma süreleri daha kısa olup, toplumsal cinsiyet temelli engellerin varlığı dikkat çekmektedir. Gelir düzeyi ile iş kaybı kaygısı arasında negatif ilişki saptanmıştır: Düşük maaşlı gazeteciler

daha yüksek iş kaygısı taşımaktadır. Sonuçlar, Türkiye'de gazeteciliğin yapısal olarak prekaryalaştığını; genç ve kadın gazetecilerin daha kırılgan konumda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Makalede sektörde güvenceli istihdam ve eşitlikçi politikaların gerekliliği vurgulanmakta; kamunun organları, üniversiteler ve meslek örgütlerini kapsayan kurumlararası iş birliği ile gazetecilik mesleğinin formal ve informal güvencelerinin geliştirilmesini önermekteyiz.

anahtar kelimeler: *Gazetecilik, prekarya, mesleki iyi oluş, iş güvenliği*

Giriş

Neoliberal ekonomi politikalarının, dijitalleşmenin ve esnek üretim tarzının etkisiyle yirmi birinci yüzyılda emek piyasaları büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Fordist üretim tarzının egemen olduğu 1970 öncesi dönemde nispeten istikrarlı, öngörülebilir, örgütlü ve güvenceli işlerle karakterize olan çalışma yaşamı, ekonomik krizler, küreselleşmenin artırdığı uluslararası rekabet ve yeni enformasyon teknolojileri tarafından aşındırılmış ve yerini Post-Fordist veya esnek üretim tarzı olarak adlandırılan rejime ve atipik istihdama bırakmıştır. Esnek uzmanlaşmayı, küçük parti üretimlerini, taşeronlaşmayı ve bilgi-iletişim teknolojilerinin yoğun kullanımını içeren Post-Fordist dönemde (Harvey, 1990) çalışma örgütsüz, güvencesiz, esnek, akışkan, kısacası öngörülemez ve riskli bir hale gelmiştir.

Esnek çalışma, bir yandan işçilerin çok yönlü beceriler edinmesini, yaratıcı emek süreçlerine katılmasını ve daha otonom çalışma imkânlarının artmasını sağlayarak işçilerin bir düzeye kadar inisiyatif almasını teşvik etse de bu sistemin emekçiler için yarattığı en kritik sonuç, iş güvencesinin azalmasıdır. Esnek çalışma biçimleri, güvencesiz istihdamı yaygınlaştırmış; kısa süreli sözleşmeler, yarı zamanlı işler ve taşeron istihdamı öne çıkmıştır (Standing, 2014). Bu dönüşümün merkezinde yer alan bir dinamik de imalat sektörünün daralıp hizmet sektörünün genişlemesi ve buna bağlı olarak maddi olmayan (Hardt & Negri, 2009), duygusal ve duygulanımsal emeğin yaygınlaşmasıdır. Post-Fordist dönemde çalışmanın esnekleşip bireyselleşmesi, emekçileri sermayedarlar karşısında hayli kırılganlaştırmış; yeni çalışma yaşamında zaman ve duygular üzerinde kurulan tahakküm yoğunlaşmıştır (Sennett, 2016). Parça başı ve esnek çalışma saatlerinde çalışılan işlerde ücret ortaya konan ürüne/hizmete göre düzenlendiğinden çalışanların tüm yaşamı çalışma zamanı haline gelmiş ve sermayedar tarafından erişilebilir olma baskısı çalışanların günlük yaşamlarının düzenlenişini kökten değiştirmiştir.

Günümüzde, yeni çalışma ilişkilerinin analizi, tahakküm ilişkilerini üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar üzerinden inceleyen Marksist perspektifin analitik sınırlarını zorlamaktadır. Nitekim, esnek çalışma rejimi ve istihdam biçimindeki farklılıklar, geleneksel işçi tanımını değiştirerek güvenceli olan ve olma-

yan, tam zamanlı veya kısmi zamanlı çalışan, beyaz yakalılar için ise ofisten veya evden çalışanlar gibi yeni hiyerarşiler üreterek sınıf içi farklılaşmalara yol açmaktadır. Sömürü, bu bağlamda, sadece artı değer üzerinden değil, bilişsel kapasitenin, duyguların, sosyal ağların, hatta zamanın metalaşması üzerinden gerçekleşmektedir. Bu nedenle, yeni çalışma koşullarına ilişkin çalışmalarda öne çıkan kuramsal yaklaşımların arasında, prekerleşme (*precarisation*) ve/veya prekarya (*precariat*) kavramları Guy Standing'in Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf (2014) adlı çalışmasıyla öne çıkan bir kavramlardır. Standing, prekerleşme olgusuyla güvencesizliği yalnızca istihdamın bir niteliği olarak değil; bireyin ekonomik, sosyal ve politik varoluşunu şekillendiren bir deneyim olarak kabul eder. Bu deneyimin ortak paydasında yeni bir sınıfsal oluşuma dikkat çeker. Prekarya/prekerleşme belirsiz ve güvencesiz çalışan tüm emekçileri, özellikle maddi olmayan emek üreticilerini kapsayan, belirsiz, öngörülemez ve esnek bir istihdamı; 1970'lerden itibaren neoliberal politikalarla birlikte refah devleti döneminde kazanılmış olan sosyal ve ekonomik güvenceleri aşındırarak, yeni bir güvencesiz kesim olan prekaryayı ortaya çıkardığını (Standing, 2014) öne sürer.

Bu küresel eğilimler yirmi birinci yüzyılda eski dönemlerde en güvenceli sayılan meslek gruplarının bile güvencesizlik ve esnek istihdam politikalarından etkilenmesine yol açmakta ve gazetecilik de pek çok diğer meslek gibi bu süreçten etkilenmektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde ve Türkiye'de gazetecilerin çalışma koşullarına ve haber örgütlerinde istihdam politikalarına dair yapılan pek çok araştırma, gazeteciliğin gün geçtikçe güvencesizleşen ve/veya prekerleşen bir mesleğe dönüştüğüne; taşeron, kendi hesabına, kısmi süreli çalışma gibi atipik çalışma koşullarının giderek yaygınlaştığına işaret etmektedir (Neilson, 2025; Salamon, 2020; Gollmitzer, 2014; Örnebring, 2018; Törenli ve Kıyan, 2019; Rick ve Hanitzsch, 2024; Kızılca ve Karagöz Kızılca, 2018; Kaya Hayatsever, 2024; Gönç Şavran ve Cangöz, 2024; Uzunoğlu, 2018; Çiğdem ve Erdoğan, 2019; Özkan, 2018; Yavuz, 2021; Şen, 2024; Deuze, 2007). Görünen o ki; meslek söyleminde halkı bilgilendirme ve kamu yararı adına hizmet etme şiarını savunan gazetecilerin kendi özlük hakları hayli kırılgan bir durumdadır ve bireysel çalışmayı, sürekli değişime adapte olmayı, güvencesizliği, esnekliği ve belirsizliği normalleştiren atipik bir istihdam rejimi içerisindedirler. Örnebring'in (2018) belirttiği gibi, prekarizasyon günümüz gazetecilik mesleğinde "yeni normal"i haline gelmiş ve mesleki kimliği zedelemiştir.

Türkiye'deki durum incelendiğinde, bu küresel eğilimlerin ulusal politik ve ekonomik dinamiklerle kesiştiği ve gazetecilik mesleğini dönüştürdüğü görülmektedir. 1990'lı yıllar Türkiye'de siyasi ve ekonomik krizlerle geçerken güvencesiz ve esnek çalışma yaygınlaşmış; koalisyon hükümetlerinin uzlaşma ve çözüm üretemeyen politik ortamında 2002 yılı genel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) zaferle çıkmıştır. Daha sonraki seçimlerden de başarıyla çıkan AKP hükümetleri boyunca neoliberalizmin ikinci evresini oluşturan ve daha önce hayata geçirilemeyen neoliberal kuralların kalanı da önemli oranda hayata geçirilmiştir. Büyük devlet kurumları ile hizmet alanlarının özel-

leştirilmesi tamamlanmış; işgücü piyasaları daha esnek hale getirilmiş; kamu yönetimi yeniden düzenlenmiş; sağlık sistemleri özel sektöre devredilmiş; ve neo-liberal para ve maliye politikalarının oluşturulmasında önemli aşamalar kaydedilmiştir (Turgut, 2019, s.83).

Neoliberal siyasetin işgücü üzerindeki baskı ve sömürü politikaları, kuşkusuz medya sektöründe de yansımalarını bulmuş; 2000'li yıllarda siyasal alana hâkim olan AKP iktidarları medyanın sahiplik yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. 2018 yılında Demirören Holding'in Doğan Medya grubunu bir kamu bankası kredisiyle satın alması, medyanın önemli bir kısmının AKP iktidarının denetimine girmesi ve zaten kırılgan olan editoryal bağımsızlığın ortadan kalkmasıyla sonuçlanmıştır (Ayan, 2019). Medya "muhalif" ve "iktidar yanlısı" olarak kamplaşırken muhalefetin sesi olmaya çalışan sınırlı sayıdaki medya örgütleri RTÜK gibi bağımsız olmayan kurumlardan ağır para cezaları ve gazeteciler de yasal engeller ve hapis cezaları ile karşılaşmışlardır (Çelenk, 2023).

Türkiye'de gazetecilerin mesleklerini, editoryal bağımsızlıkları, örgütlenme, sosyal güvenlik ve yasal hakları önemli ölçüde sınırlanmış bir ortamda, hayli güvencesiz istihdam koşulları ve siyasi baskılar altında ve geçinmelerini sağlamayacak düzeyde düşük ücretlerle (Kaderoğlu Bulut, 2019; Törenli ve Kıyan, 2019; Kaya Hayatsever, 2024) icra etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, gazetecilik hem güvencesiz istihdam hem de siyasi baskıdan kaynaklanan bir çifte yük altına girmiş ve küresel prekarizasyon eğiliminin keskin bir şekilde deneyimlendiği bir meslek haline gelmiştir. Gazeteciler bir taraftan taşeron, kısmi süreli, düşük ve/veya belirsiz ücretli çalışmaktan kaynaklanan ekonomik yükü, diğer taraftan politik nedenlerle işini kaybetme, haklarından mahrum kalma veya yargılanma endişesinden kaynaklanan riski taşımaktadırlar. Bu bağlamda, Türkiye'de prekarizasyon küresel ekonomi politikaların bir sonucu olmanın ötesinde, siyasi iktidarın medya üzerindeki kontrolünü sağlayacak bir araç olarak işlev gören çok yönlü bir deneyim halini almıştır.

Bu çalışmanın amacı, nicel bir araştırmanın verileri üzerinden Türkiye'de gazetecilik mesleğindeki çalışma koşullarının prekarizasyona nasıl yol açtığını objektif ve sübjektif prekarizasyon kavramları bağlamında incelemek; yaş, cinsiyet ve eğitim değişkenlerine bağlı olarak prekerleşme deneyimlerinin nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır. Araştırmanın verileri, 31.08.2022 ve 28.02.2024 tarihleri arasında Türkiye'de yerel ve ulusal haber örgütlerini kapsayan bir örneklemi oluşturan profesyonel gazetecilerden (n= 374) anket yoluyla toplanmıştır. Anketin bütünü, 21. yüzyılda gazetecilerin mesleki rolleri, etik değerleri, karşılaştıkları riskler ve aldıkları tedbirler, kurum içi ve dış sınırlılıklar, istihdam koşulları gibi daha geniş bir veri seti sunsa da bu çalışma, prekarya tartışmaları ve gazetecilik mesleği olmak üzere sınırlı bir veri setinin irdelenmesine dayanmaktadır.

Güvencesiz Çalışma ve Gazetecilik

Gazetecilerin esnek istihdamı ve güvencesiz çalışma koşulları küresel düzeyde ivme kazandığı için güncel literatürde gazetecilerin istihdam ve çalışma koşullarıyla ilgili çalışmalarda esnekleşme, dijitalleşme ve güvencesizlik kavramları merkezî konumdadır. Çalışma yaşamında gerçekleşen ve gazeteciliğin sosyal statüsünü zedeleyen bu dönüşüm, sosyal refah devletinin güçlü ve Fordist üretim tarzının yaygın olduğu dönemdeki tam istihdam hedefinden vazgeçilmesinin bir sonucudur. Neoliberal ekonomi politikalarının pek çok ülkede benimsenmesiyle birlikte küresel ölçekte yaygınlaşan güvencesiz çalışma ve atipik istihdam hem ampirik araştırmalar hem de kapitalist toplumların dönüşümünü ele alan kuramsal çalışmalar için önemli bir konudur.

Kuramsal çalışmalar alanında çalışma yaşamında istikrarsızlık konusuna değinen en önemli isimlerden biri Bauman'dır. Bauman (2000), "akışkan modernite" kavramıyla dünyanın artık kalıcı yapılardan değil, esnek, değişken ve belirsiz ilişkilerden oluştuğunu, günümüz toplumlarında kimliklerin, işlerin ve değerlerin sürekli hareket halinde olduğunu vurgular. Bu akışkanlık özgürleşmeyi ve bireyselliği pekiştirse de sürekli değişen koşullara uyum baskısı nedeniyle, güvencesizlik ve yalnızlık yaratır. Bauman'ın akışkanlık kavramıyla betimlediği belirsizlik, Giddens ve Beck'in yaklaşımlarında da merkezi öneme sahiptir. Giddens'a (1991) göre, modern toplumda küreselleşme ve hızlı teknolojik dönüşüm, bireylerde ontolojik güvensizlik hissi yaratarak yabancılaşmalarına ve kontrol kaybı yaşamalarına yol açar. Beck de (1992) günümüzde sanayi toplumunun yerini "risk toplumu"nun aldığını, çevre felaketleri, teknoloji kazaları ve büyük ekonomik krizler gibi risk ve sorunları insanların kendilerinin ürettiğini belirtir. Beck'e göre bu yeni toplum, refah üretmekten çok riskleri yönetmeye odaklanmış bir toplumdur.

Çalışma yaşamındaki dönüşümü inceleyen araştırmalar işçilerin haklarını ve güvencelerini kaybetmelerine neden olan birbiriyle ilişkili dört öğe olduğunu göstermektedir, bunlar örgütlenmeyi engelleme yani sendikasızlaştırma, finansallaşma, küreselleşme ve işin teknolojikleşmesidir (Kalleberg ve Vallas, 2018, s.1-5). Bu ögeler, Bauman'ın akışkanlık kavramıyla ifade ettiği esnek ve belirsiz ilişkiler ağını yansıtmaktadır. Bu belirsizlik içinde işçilerin yaşadığı kontrol kaybı da Giddens'ın ontolojik güvensizlik kavramıyla ifade edilebilir.

Beck'in ve Giddens'ın kuramları çalışma yaşamındaki değişimlere bağlı risklerin toplum tarafından nasıl üretildiğine odaklanırken Standing bu değişimlerin sonucuna odaklanır. Standing (2014) kapitalizmde güvencesiz çalışma koşullarında ve istikrarsız işlerde, sosyal güvence ve haklardan yoksun, aidiyet duygusunu kaybetmiş şekilde çalışan yeni bir sınıf doğduğunu ileri sürer ve bu sınıfı "prekarya" olarak adlandırır. Prekarite ve prekarya kelimelerinin kökeni Latince dua etmek anlamına gelen *precor* kökünden gelmektedir. Kavram ilk olarak Fransa'da düzensiz çalışanların ve işsizlerin mücadelelerindeki benzeşen tarafları ifade etmek için kullanılmışsa da, literatüre Bourdieu'nun Cezayir'de düzenli ve düzensiz çalışan işçilerle ilgili çalış-

masıyla girmiştir (Oğuz, 2011, s.11-12). Standing'in (2014) Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf adlı çalışmasından sonra kavramın güvencesiz koşullarda çalışanlardan oluşan bir sosyo-ekonomik grubu veya bir toplumsal sınıfı ifade etmek amacıyla kullanımı yaygınlaşmıştır. Standing'e (2014) göre prekarya, proletaryadan farklı olarak çalışmanın esnekleşmesi, dijitalleşme ve neoliberal politikalar sonucunda ortaya çıkan, uzun süreli istihdam, sendikal güvence ve kimlik bilincine sahip olmayan "yeni belirsizlik sınıfı"dır. Standing prekaryayı sadece ekonomik bir grup olarak değil, siyasal bir kriz ögesi olarak görür çünkü prekaryayı oluşturanlar sisteme olan güvenlerini yitirmiş, yabancılaşmış ve topluma aidiyet hissetmemeye başlamışlardır. Bu yaklaşıma prekarya olarak adlandırılabilecek yeni bir sınıfın ortaya çıkmadığı yönünde eleştiriler getirilmiş olsa da, düzensiz, geçici ve güvencesiz çalışan işçilerin geleneksel işçi sınıfına göre farklı talepleri olduğu ve farklı bir kimlik geliştirdiği fikri genel olarak kabul görmektedir (Bodnar, 2006).

Judith Butler (2012), güvencesizlik (precarity) ve güvencesizleştirme (precarization) kavramları arasında bir ayrım yaparak güvencesiz çalışanları bir sosyo-ekonomik grup olarak ele alan bu tartışmaları ontolojik ve politik bir düzleme taşımıştır. Butler'a göre güvencesizlik, cisimleşmiş varoluşun kaçınılmaz kırılganlığıdır, sosyo-ontolojik bir insanlık durumudur. Bu perspektiften yaşamın kendisi tehlikeye açıktır ve her birey bir dereceye kadar bu kırılganlığı deneyimlediği için kırılganlık ortak bir zemindir. Bu bağlamda güvencesizlik hayatın doğasına içkin, evrensel bir olgudur ve politik olarak nötrdür, politik olan bu olgunun toplumsal dağılımıdır. Butler, güvencesizliğin sosyal hiyerarşiler ve iktidar ilişkileri tarafından eşitsiz bir şekilde dağıtılması ve yönetilmesini, diğer bir deyişle güvencesizliğin toplumsal dağıtımı süreci güvencesizleştirme olarak adlandırılır. Bir politik süreç olarak güvencesizleştirme, Castel (2003) ve Standing'in (2014) vurguladığı gibi, dinamik ve değişkendir ve özellikle emek piyasalarında kademeli olarak işleyerek prekarya olarak adlandırılan sınıfın oluşumuna zemin hazırlar. Bu çerçevede, gazetecilerin çalışma yaşamında deneyimledikleri yapısal sorunlar aktif bir güvencesizleştirme politikasının sonucudur.

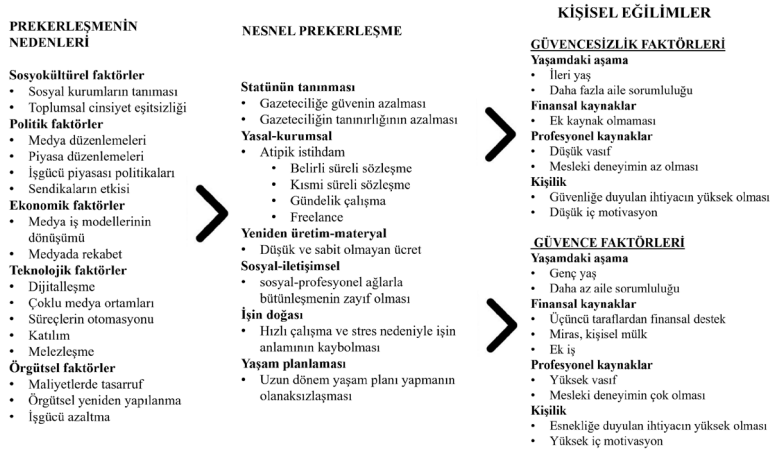
Butler'ın politik analizini somut bir kontrol mekanizması üzerinden derinleştiren Hardt ve Negri'ye (2009) göre güvencesizlik, postmodern kapitalizmin emek rejimini "piyasa esnekliğinin sonsuz biçimlerine göre örgütlemek" için kullandığı merkezi bir araçtır. Diğer bir deyişle güvencesizlik, pasif bir dağıtım sorunu değil, aktif bir kontrol mekanizmasıdır ve biyopolitik bir iktidar teknolojisi olarak işler: İşçilerin sadece çalışma zamanını değil, iş dışında kalan zamanları da dahil olmak üzere tüm zamanlarını disipline eder ve onlardan sadece çalışmalarını değil, sürekli çalışmaya hazır ve sürekli erişilebilir olmalarını talep ederek kamusal ve özel, çalışma ve yaşama, iş ve dinlenme arasındaki sınırları muğlaklaştırır.

Bu teorik zemin, gazetecilik sektöründeki atipik çalışma olgusunu anlamak için kullanılabilecek bir analitik araç sunar. Atipik çalışma, iş gücü piyasasında standartlar veya normal dışı çalışma biçimleri olarak tanımlanmakta, standart ve/veya tipik istihdam modeline uymayan ilişkileri ifade etmektedir. Bu bağlamda çalışma yaşamında

"standart" veya "normal" de sürekli ve tam zamanlı istihdam anlamında kullanılagelmektedir (Hinterseer, 2013). Standart çalışma türünden sapan istihdam türü de atipik olarak kabul edilmektedir. Örneğin, geçmişte tam zamanlı ve kadrolu gazeteci istihdamı yapan Anadolu Ajansı veya TRT gibi ekonomik olanakları daha iyi olan kamu kurumlarının sözleşmeli muhabir alımına gitmesi; işsiz kalan gazeteciler için bir "olanak" olarak telif karşılığı ödeme yapan proje temelli medya kuruluşları, yerleşik ve köklü medya örgütlerinin yarı zamanlı sözleşmeli, kısa süreli sözleşmeli veya telif odaklı istihdamları, atipik istihdama örnek verilebilir. Gazetecilikteki atipik çalışma türlerinin bu uzun listesi göz önüne alındığında, atipik istihdamın bu sektörde aslında "tipik" hale geldiği ve "yeni bir normali" oluşturduğu (Örnebring, 2018; Salamon, 2020) öne sürülmektedir. Bu bağlamda atipik çalışma, çalışana esneklik sağlayan bir çeşitlilik değil, Butler'ın tanımladığı güvencesizleştirme sürecinin somutlaşmış hali, esneklik de emeği piyasa esnekliğinin sonsuz biçimlerine göre örgütleyen ve kontrol altına alan bir stratejidir (Hardt & Negri, 2009). Bu durum, atipik çalışmanın sektörde "yeni normal" haline gelmesiyle (Örnebring, 2018; Salamon, 2020) daha da netleşmiş; güvencesizleştirme yapısal ve kalıcı bir düzene dönüşmüştür.

Rick ve Hanitzsch'in (2023) geliştirdiği "Gazetecilik Güvencesizlik Modeli" güvencesizleştirme sürecinin nedenlerini ve sonuçlarını sistematize ederek, Butler'ın soyut analizini somut, ölçülebilir göstergelerle güçlendirir (Şekil 1). Modeldeki ilk sütunda medya sektöründe güvencesizliğin ortaya çıkış nedenleri sıralanmakta; prekerleşmenin nedenleri, sosyokültürel, siyasal, ekonomik, teknolojik ve örgütsel olarak tespit edilmektedir. Bu faktörler, yalnızca bireysel deneyimlerle sınırlı olmayan; aksine yapısal olarak tanımlanabilen ve güvencesizliği artıran nesnel göstergeler, yani potansiyel risk faktörleridir (Deuze, 2007; Hesmondhalgh ve Baker, 2011).

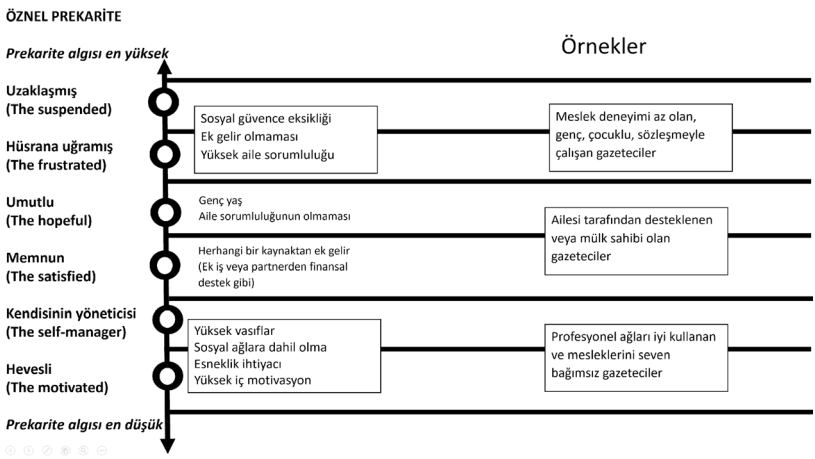
Şekil 1: Gazetecilikte Algılanan Prekarite Modeli

Kaynak: Gazetecilikte algılanan prekarite modeli. Rick, J., & Hanitzsch, T. (2023). Journalists' Perceptions of Precarity: Toward a Theoretical Model. Journalism Studies, 25(2), 199–217, s.203'ten uyarlanmıştır.

Rick ve Hanitzsch (2023) objektif kırılganlık göstergelerini yapısal olarak tanımlanabilir potansiyel risk faktörleri olarak kabul eder; kırılgan istihdamın nesnel ölçütlerini tanımlamak için yedi güvencesizlik veya kırılganlık nedeni sıralar. Bu faktörler, standart istihdam ile atipik çalışma arasındaki ayrımı da belirginleştiren dinamiklerdir: **Birincisi**, prekerleşmenin fark edilmesidir ki bu mesleğin statü ve itibar kaybı anlamına da gelmektedir. **İkincisi**, hukuki-kurumsal düzeydir; yani sosyal güvenceye ve çalışma haklarına erişimdir ve bu da güvencesizlik ve kırılganlığı tanımlamada çok önemli bir boyuttur. Örneğin emeklilik için prim ödemesi, sağlık sigortası veya istihdam garantisi gibi iş hayatındaki temel hakları içerir. Serbest veya telif karşılığı çalışan gazeteciler pek çok sosyal güvenlik hakkından yararlanamamaktadır. **Üçüncüsü**, istihdamda istikrardır ve atipik çalışma süresi belli sözleşmeler, yarı zamanlı işler, geçici işler, rastgele işler ve serbest çalışmayı içerir. Örneğin, ABD'de tam zamanlı editoryal istihdam 1992 ile 2014 arasında yaklaşık %30 oranında azalmıştır (Gollmitzer, 2014). **Dördüncü** sıradaki gelir durumu, güvencesiz istihdam ve prekerleşme sonucu gazetecilerin gelirlerinde önemli bir düşüşe işaret eder. **Beşinci** boyut; sosyal iletişimdir ki sadece gazetecilerin değil, tüm emekçilerin örgütlenmesi ve kendi içlerinde dayanışma ağları hayli zayıflamış durumdadır. **Altıncı** sırada işin doğası yer almaktadır. Rick ve Hanitzsch'in (2023, s.207) "işin doğası" olarak adlandırdıkları olgu gazetecilerin mesleki tatminini anlatmak için kullanılır. Onlara göre istihdamdaki küçülmeye bağlı olarak artan hız ve zaman baskısı çalışanların iş yükünün çok artmasına, bu da gazetecilerde tükenmişlik sendromuna ve mesleki motivasyonun kaybedilmesine yol açabilir. **Yedinci** boyut olan yaşam planlaması, istihdam ilişkisinin bireyin yaşam planlarını gerçekleştirmesini engellediği durumlarda gazetecilerin öznel yaşamlarındaki kırılganlığı anlatmada kullanılır. Daimî ve güvenceli bir istihdamın olmaması, insanların kendi yaşamları üzerinde kontrolü kaybetmelerine yol açarken; uzun vadeli planlamalara engel olur. Buna karşılık, standart istihdam hem mesleki gelecek hem de özel yaşam için uzun vadeli planlamaya olanak tanır (Dörre, 2014).

Şekil 2: Güvencesiz Çalışma Modeli İdeal Tipleri

Kaynak: Rick, J., & Hanitzsch, T. (2023) Journalists' Perceptions of Precarity: Toward a Theoretical Model. Journalism Studies, 25(2), 199–217, s.209'dan uyarlanmıştır.

Modelin son kısmında yayıncılık sektörü ve haber örgütlerinde yaşanan güvencesiz istihdam ve prekerleşmenin gazetecilerin bireysel ve sınıfsal özelliklerine bağlı olarak nasıl deneyimlendiği açıklanmaktadır (Şekil 2). Rick ve Hanitzsch (2023) güvencesizlik algısını etkileyebilecek faktörleri tanımlamak için Bourdieu'nün habitus kavramına (1998) dayanan eğilimleri (dispositions) kullanmıştır. Güvencesizleştirme tartışmaları bağlamında öznel eğilimler bireylerin sahip oldukları ya da yoksun bulundukları temel sosyal özellikleri açıklamak için kullanılabilecek bir çerçeve sunar (Castel, 2003). Gazetecilerin kırılgan durumlarla nasıl başa çıktıklarını ve bu durumlara karşı ne hissettiklerini anlayabilmek için bireysel deneyimlerin bilinmesi önemlidir. Kırılganlığın öznel tarafı, farklı bir anlatımla gazetecilerin kendi sosyo-ekonomik durumları veya sınıfsal aidiyetleri, yaş, kişilik özellikleri ile profesyonel bilgi ve becerileri esnek istihdam ve güvencesizliği nasıl algıladıkları ve deneyimlediklerini etkilemektedir. Nitekim Rick ve Haniztsch (2023: 209), modellerinde kişisel nitelikleri de dahil ederek ideal tip belirlemiştir: Bunlar, prekarite algısının en yüksek olduğu "uzaklaşmış"tan prekarite algısının en düşük olduğu "hevesli"ye doğru sıralanmaktadır (Şekil 2).

Rick ve Hanitzsch'in geliştirdiği model, Butler'ın vurguladığı anlamdaki politik güvencesizleşmenin gazetecilik mesleğindeki somut yansımasını ortaya koymaktadır. Modelde prekerleşmenin nedenleri olarak sıralanan olgular güvencesizliğin piyasa koşullarına göre eşitsiz bir şekilde dağıtılması sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, Standing'in prekarya kavramıyla ifade ettiği istikrardan ve güvenceden yoksun yeni sınıfın gazetecilik sektöründeki kolunu inşa etmektedir.

Modelde nesnel göstergeler olarak belirtilen istihdam istikrarsızlığı, düşük gelir ve sosyal güvenceden yoksunluk, gazetecilerin kötü çalışma koşullarını içselleştirip normalleştirdikleri bir biyopolitik kontrolün araçlarını oluşturur (Rick ve Hanitzsch, 2023). Böylelikle, Rick ve Hanitzsch, Butler'ın ontolojik ve politik ayrımını, Standing'in sosyolojik analizini ve Hardt ve Negri'nin biyopolitik perspektifini gazetecilik mesleğinde somutlaştıran bir çerçeve sunar.

Dünyada ve Türkiye'de Prekerleşen Gazeteciler

Gazetecilerin istihdamlarının gittikçe esnek ve güvencesiz hale gelmesi yakın tarihli çalışmalara konu olmaktadır (Rick, 2024; Lukan ve Cehovin Zajc, 2022; Gollmitzer, 2014). Gazeteciler, haber içeriklerini giderek artan güvencesiz, düşük ücretli ve örgütsüz istihdam koşullarında üretmektedir (Deuze 2007; Gollmitzer, 2014). Dahası medya sektöründeki serbest çalışanlar, düşük ve istikrarsız gelirlere ve emeklilik fonları ve işsizlik sigortası gibi sosyal yardımlara sınırlı erişime sahiptirler (Gollmitzer, 2014). İlaveten 2000'li yıllarda yapılan çalışmalar, gazetecilerin yüksek düzeyde güvensiz ve düşük ücretlerle çalıştığı, örgütsüz oldukları ve dolayısıyla çok kolay işten çıkarıldıklarına işaret etmektedir (Morini, Carls ve Armano, 2014; Patrick ve Elks, 2015). Bu bulgular, gazetecilik alanında çalışan akademisyenler ve araştırmacılar arasında mesleğin daha kırılgan hale geldiğine dair endişeleri artırmaktadır.

Bu güvencesizleşme eğilimi, ulusal ve yerel dinamikler bağlamında gerçekleşse de küresel düzeyde benzer sonuçlara yol açmaktadır. Neo-liberal politikaların Latin Amerika'da çalışan gazetecilerin çalışma koşullarını nasıl kötüleştirdiğini ele aldıkları çalışmalarında Marquez-Ramiraz, Amado ve Waisbord (2021), güvencesizliğin kendini yok olan haber merkezlerinde, korkunç derecede düşük maaşlarda, sosyal haklardan yoksunlukta, birden fazla işte çalışan ve çeşitli konularda günlük ve haftalık olarak çok sayıda haber yapmaları beklenen muhabirlerde derin bir şekilde gözlendiğini belirtir. Aynı çalışmada yazarlar, Latin Amerika'daki çeşitli ülkelerde, zayıf sendikaların, modası geçmiş iş kanunlarının ve krizin en kötü etkilerini hafifletebilecek vergi kanunlarının yokluğunun gazetecileri daha savunmasız hale getirdiğini belirtmektedir. Yapısal nedenlere bağlı bu zayıflama, esnek çalışmanın yaygınlaşmasında etkili olan yeni dijital iş modelleriyle birleşince sorun daha da ciddileşmektedir. Dijital kültürün yarattığı yeni iş modelleri, haber üretim süreçlerini de etkilemiş; yerleşik ve büyük sermayenin yönettiği haber kuruluşlarının dışında dijital platformlar için üretilen haberler son yirmi yılda iş fırsatları yaratmış olsa da maaşlar ve iş beklentileri de dahil olmak üzere dijital haber mecralarında çalışma koşulları genellikle eski haber merkezlerinden daha da esnek ve kırılgandır[2].

Dijitalleşme ve esnek çalışma yaygınlaşırken, bu süreci meşrulaştıran ve böylece içselleştirilip normalleştirilmesinde etkili olan söylemler de inşa edilmeye başlanmıştır. Örneğin Catherine McKercher (2014) feminist ekonomi-politik

2 Örneğin Gazete Duvar'ın kapanma gerekçesi bu kırılganlığa iyi bir örnektir.

perspektiften Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'daki bağımsız *(freelance)* gazetecilerle yaptığı karşılaştırmalı araştırmasında, bağımsız çalışanların tam zamanlı ve daimi kadrolu istihdama kıyasla her iki ülkede de daha bağımsız, yaratıcı ve özerk olduklarını öne sürdüklerini; ancak tüm bu çalışma koşullarına dair çekici ve romantik söylemlerin emek piyasasındaki iktidar ilişkileri ve dozu artan prekerleşmeyi maskelediğini öne sürer. McKercher (2014) göre, Kuzey Amerika'da gazeteciler arasında yarı zamanlı veya telif karşılığı haber yapanların sayısının ve bağımsız çalışma pratiğinin artmakta oluşu; büyük ve yerleşik medya kuruluşlarının da kendileri için daha kârlı olduğu için bağımsız çalışmayı desteklemesi gazeteciler açısından güvencesizliği artırmaktadır. McKercher, bağımsız gazetecilerin çalışma koşullarında söz konusu kötüleşmenin, part-time ve bağımsız çalışan kadın gazetecilerin sayısının tam zamanlı çalışan kadın gazetecilere kıyasla daha çok olması nedeniyle bir feminist mesele olarak ele alınabileceğini (2014, s.228) belirtir.

Güvencesizleştirme sürecinin işleyişi karşısında gazeteciler de konumlarını korumak için çaba göstermektedirler. Örneğin Salamon (2020), serbest gazetecilerle yaptığı araştırmasında, medya sektöründe prekerleşmenin varlığına dikkat çeker ve serbest gazetecilerin sayısının artmasının asıl nedeninin ana akım medyanın çökmesi olduğunu belirtir. Ona göre, serbest çalışan gazeteciler bir tür girişimci tutumu benimsemiş ve kendilerini markalaştırmak, serbest medya işleri bulmak ve profesyonel amaçlarla başkalarıyla ağ kurmak için sosyal ağ siteleri gibi stratejiler kullanmakta, bu şekilde hem çalışma biçimlerini normalleştirmekte hem de teknolojiyi kullanarak büyük şirketlere karşı direnmektedirler. Salamon'a göre Kanada'da serbest çalışan gazeteciler, dijital teknolojiler aracılığıyla örgütlenerek toplu davalar açarak, boykot ve grev gibi aktivist eylemler aracılığıyla hak kazanımları sağlamışlardır (2016, s.981)[3]. Salamon (2020) işsiz kalan veya ana akım medyanın çalışma koşullarıyla baş edemeyerek yeni çalışma modellerine yönelen gazetecilerin çelişkili bir serbest sınıf ideolojisi yaymakta olduğunu; geçici olarak mal ve hizmet satmaları ve şirket taleplerine geçici olarak direnmeleri nedeniyle, benzer çı-

3 Burada sözü edilen aktivist eylemler, 2013 yılı Şubat ayında Kanada'da serbest gazetecilerden oluşan çeşitli emek örgütleri bir koalisyon oluşturarak, TC Media'ya karşı bir sosyal medya kampanyası başlatılması ve medya holdinginin kısıtlayıcı genel serbest çalışan sözleşmesinin reddedilmesini anlatmak için kullanılmaktadır. TC Media Sözleşmesinin şartlarına göre, serbest gazeteciler manevi haklarından feragat etmeye ve telif haklarını sonsuza kadar TC Media'ya devretmeye zorlanır. Sözleşme, TC Media'ya serbest çalışanların eserlerini herhangi bir dağıtım kanalı aracılığıyla dağıtma, eserlerini herhangi bir ortamda çoğaltma ve muhtelif eserler (örneğin, çeviriler veya uyarlamalar) yaratma hakkı verir. Şirket serbest çalışanlara telif ücreti ödememek ve çalışmalarını yeniden satmalarını engellemek ister. 2009 yılında serbest çalışanlar bir başka kısıtlayıcı TC Media sözleşmesini (o zamanki adıyla Transcontinental Media) reddetmek için dijital bir iletişim kampanyası yürütmüşlerdir. TC Media kâr eden ve kâr elde etme potansiyelini artıran serbest çalışan sözleşmeleri yapmış olsa da, şirket düşük ücretli serbest çalışanlarının emeğini değersizleştirerek daha fazla gelir elde etmelerini zorlaştırır. 2009-2013 yıllarında serbest çalışan gazeteciler tarafından sözleşmeleri boykot eden dijital boykot kampanyaları sonucunda TC Media sözleşmenin bazı maddelerini revize etmiştir (Salamon, 2016: 980). Kanada'da serbest çalışan gazeteciler sözleşmelidir ve çalışmalarını başka mecralara da satma hakkına sahiptir.

karlara sahip, bazen cinsiyete dayalı, elektronik olarak birbirine bağlı bir işçi sınıfı olarak tanımlanan e-lancer[4] oluşturduklarını öne sürer.

Yukarıda irdelenen ampirik çalışmaların ortak olarak vurguladığı prekerleşmenin özellikleri şu şekilde özetlenebilir: geçimini sağlamak için çok düşük bir gelir, sosyal güvence eksikliği, istihdam istikrarının olmaması ve eksik personel istihdamı (Keller ve Seifert, 2013). Bu kriterler doğrultusunda düşünüldüğünde, atipik istihdam koşullarının güvencesizliği de beraberinde getirdiği düşünülebilir ama aynı zamanda, standart istihdam da güvencesizlik risklerinden arınmış değildir. Sonuç olarak, her iki istihdam biçiminde de esnek ve güvencesizlik mevcuttur.

Türkiye'deki gazetecilerin prekerleşme sürecinin şekillenmesinde çalışma yaşamındaki küresel dönüşüme ek olarak ülkeye özgü tarihsel ve yapısal süreçler de etkili olmuştur. Türkiye'de 1980'li yıllarda benimsenen neoliberal politikalar ve devletin küçültülmesi amacıyla kamusal sübvansiyonların azaltılması ve kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirmesi sonucu medya sektöründe de önemli yapısal dönüşümler gerçekleşmiştir. İnşaat, enerji ve tekstil gibi sektörlerde faaliyet gösteren büyük sermaye sahipleri basın kuruluşlarını satın alarak, basın örgütlerini şirkete dönüştürmüşlerdir. Böylelikle Türkiye'de medya bir yönüyle piyasa dinamiklerine karşı daha duyarlı hale gelerek iyice ticarileşirken diğer taraftan da iş adamı yeni medya patronlarının devlet ve siyasal iktidar ile ilişkileri karmaşıklaşmış; basının geleneksel yapısı değişmiştir. (Sönmez, 2003; Kejanlıoğlu, 2004; Adaklı, 2006; Kaya, 2009; Sözeri ve Güney, 2011). Tüm bu dönüşüm süreçlerinde diğer çalışanlar gibi gazeteci sendikaları da etkisizleşmiş; tekelleşme nedeniyle iş olanakları azalmış, istihdamları güvencesizleşirken çalışma koşullarının daha da kötüleşmekte olduğu görülmüştür (Özer, 2006; Kızılca ve Karagöz Kızılca, 2018). Gazeteciler Cemiyeti'nin yaptığı Mesleki Memnuniyet Araştırması Raporu'nda (2024) gazetecilik mesleğinin itibarsızlaştığını ifade edenlerin oranı %51'dir. Yine aynı araştırmada, katılımcıların %41,3'ü gazetecilik mesleğini bir başkasına önermeyeceğini belirtirken %33'ü de kararsız olduğunu ifade etmektedir. Cemiyetin raporu gazetecilerin meslek algılarındaki olumsuz dönüşümü net şekilde göstermektedir.

Türkiye'deki gazetecilerle yapılan araştırmalar güvencesizliğin hem ulusal hem yerel düzeyde ve hem geleneksel hem de dijital ortamda yansımaları olduğunu göstermektedir. Örneğin Özkan (2018), Eskişehir yerel basınındaki gazetecilerin, iş güvenliği açısından ulusal habercilik sektörüne kıyasla kendilerini daha güvenli hissettiklerini ancak gazetecilik mesleğinde çalışma koşullarının hayli değiştiğini ve esnek istihdamın özlük haklarını güvencesiz kıldığını ifade ettiklerini

4 Salamon e.lancer kavramını Malone ve Laubacker'e (1998) dayandırarak kullanır. e.lance ekonominin temel birimi şirket değil bireydir. Görevler sabit bir yönetim zinciri aracılığıyla atanmaz ve kontrol edilmez, bunun yerine bağımsız yükleniciler tarafından bağımsız şekilde yürütülür. Elektronik olarak birbirine bağlı bu serbest çalışanlar (freelancer-e-lancers), mal ve hizmet üretmek ve satmak için akışkan ve geçici ağlar halinde bir araya gelir. Söz konusu iş tamamlandığında ise ağ dağılır ve üyeleri yeniden bağımsız aracılar haline gelir; ekonomi içinde dolaşarak bir sonraki görevi ararlar.

belirtmektedir. Uzunoğlu (2018) Türkiye'de hibe destekleri ile dijital haber üretimi yapan haber kuruluşlarındaki muhabirlerin çalışma koşulları üzerindeki olumsuzluklara dikkat çektiği araştırmasında, iş hayatında kendisini gazetecilik işlevi ile tanımlayan örgütlerin sayısı gün geçtikçe artmasına rağmen, Basın İş Kanunu'nun uygulanmadığını ve uygulamasının denetlenmediğini; serbest gazetecilerle esnek çalışmanın tercih edildiğini belirtmektedir. Ayrıca Uzunoğlu, dijitalleşmeyle birlikte gazetecilik müteşebbislerinin bir finansal model olmaksızın yayın hayatına başladığını ve bu girişimlerin iş yapma biçimlerinin gazeteciler arasında güvencesizliğin derinleştirmesine yol açtığını öne sürmektedir (2018, s.213).

Gazetecilik mesleğinde yaşanan dijital dönüşümün yasal çerçevenin yetersizliği ile birleşmesi, gazetecileri savunmasız bir alana sıkıştırmaktadır. Bulut (2019), basın iş hukukunun gazetecilerin çeşitlenen istihdam biçimlerini özellikle dijital haber merkezlerinde çalışanları kapsama, tanımlama ve düzenlemede yetersiz kaldığının altını çizer. Törenli ve Kıyan (2019), yeni iletişim teknolojilerinin hızla yaygınlaşmasının gazetecilerin meslek becerileri üzerine etkilerini değerlendirdikleri makalelerinde, emeğin değersizleştiğini; gazetecilerin yoğun bir gelecek ve işsiz kalma kaygısı taşıdıklarını belirtmektedirler. Bu durum, gazetecilerin hem profesyonel hem de psikolojik açıdan yıpranmasına neden olmaktadır. Medya örgütlerinde teknoloji kullanımı sonrasında gerek geleneksel gerekse de dijital haber örgütlerinde haber toplama, yazma ve sunma pratiklerinin nasıl etkilendiğini inceleyen Yavuz (2021, s.99), gazetecilik mesleğinin ve çalışanların özlük haklarının dijital teknolojilerinden olumsuz etkilenmekte olduğuna işaret etmektedir. Haber medyasındaki yöneticiler, çoklu haber mecralarına uygun içerik üretimi istemekte ve bu talepler gazetecilerin hem teknik becerilerini geliştirmelerini gerektirmekte hem de iş yükünü artırmaktadır. Ayrıca, teknolojik gerekçelerle haber örgütlerinde talep edilen çok yönlü iş yapma becerisi, gazetecilik mesleğini hem teknik bir beceriye indirgemekte hem de mesleğin de değersizleşmesine yol açmaktadır..

Türkiye'de freelance çalışan gazeteciler üzerine yapılan çalışmalar, prekerleşmenin teorik tanımıyla oldukça örtüşen bir deseni gözler önüne serer. Örneğin Çiğdem ve Erdoğan (2019, s.167-168), haber medyasında çalışan freelance gazetecilerle yaptığı araştırmada prekaryanın özellikleri arasında sayılan istihdam güvencesizliği, iş yerinde yükselme veya dikey hareket edememe, gelir güvencesizliği ve örgütsüzlüğün tümünün mevcut olduğunu belirtmektedirler. Daha güncel bir çalışmada Hayatsever (2024), bu sorunun sermaye ve iktidar ilişkileri bağlamında nasıl yeniden üretildiğine odaklanır. Türkiye'deki gazetecilik sektörünün, bulut sermayesinin talep ve ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendiğini; gazetecilik faaliyetlerinin dijital araçlar ve platformlar aracılığıyla yürütülmesi eğiliminin artırdığını ve bu durumun haber üretim sürecini, gazetecilerin çalışma koşullarını ve dijital becerilerini etkilediğini öne süren Hayatsevere'e göre, söz konusu platformlardaki gazeteciler emeğin sömürülmesi ve bağımlı kılınmasına çeşitli mekanizmalarla rıza üretmektedirler. Hayatsever, sermaye ve iktidar kaynaklı kısıtlama ve baskıların, dijital haber kuruluşlarının potansiyellerini hayata geçirmesinin önünde bir engel teşkil ettiğini vurgular (2024, s.310).

Gazetecilerin çalışma koşullarına ilişkin uluslararası literatür gazetecilik mesleğindeki prekerleşmenin küresel bir olgu olduğunu ancak bu sürecin şekillenmesinde ve işlemesinde ulusal ve yerel düzeylerdeki sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik gelişmelerin etkili olduğunu göstermektedir. Medya endüstrisinde ticari rekabetin artması, düşük ücretler, güvencesiz çalışma ve örgütsüzlük küresel düzeydeki ortak sorunlar iken, örneğin Latin Amerika'da yasal düzenlemelerdeki zayıflık, Kuzey Amerika'da güvencesizliği meşrulaştırmaya ve normalleştirmeye çalışan söylemlerin inşası öne çıkmaktadır. Türkiye'de ise 1980 sonrası neoliberal dönüşümle başlayan süreç, medyanın sermaye gruplarıyla ve siyasal iktidarla ilişkileri ve yasal düzenlemelerdeki yetersizlikle birlikte şekillenmiştir. Dijitalleşme, Türkiye'de geleneksel medyanın sorunlarını çözmekte etkili olmamış; aksine güvencesiz ve atipik çalışmayı yaygınlaştırmıştır. Hem küresel düzeyde hem de Türkiye'de gazeteciliğin giderek daha çok sayıda gazeteci için istikrarsız, korunmasız ve itibarsızlaşan bir mesleğe dönüşmesi mesleğin kamusal ve demokratik işlevi üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, Türkiye'de gazetecilerin güvencesiz çalışma koşullarını ortaya koymayı ve prekerleşmenin yaş, cinsiyet ve eğitim gibi farklı faktörler ekseninde nasıl deneyimlendiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye Gazeteciler Sendikası (2023) verilerine göre 2023 yılında gazetecilik faaliyeti yürüten işletmelerde kayıtlı çalışan sayısı 27.241, bu çalışanlar arasında gazetecilerin oranı ise %27,4'tür. Buna göre 2023 yılında, Türkiye'de çalışan gazeteci sayısı 7.464 olarak hesaplanmaktadır. Tahmini evren 7.464 olduğuna göre, WJS'ye5 tam olarak dahil edilebilecek minimum örneklem büyüklüğü 365 olarak tespit edilmiştir.

Örneklem grubu kota örnekleme tekniğiyle hem Türkiye'nin bölgesel dağılımı hem de haber örgütlerinin istihdam kapasitesi ve kamuoyu etki gücünü göz önünde bulundurularak, yerel ve ulusal ölçekli basında çalışmakta olan profesyonel gazetecileri kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Türkiye genelinde 1200 gazeteci örnekleme seçilmiş ve kendilerine ulaşılmıştır. Geri dönüş oranı yaklaşık %30 olmuş, 374 geçerli anket tamamlanmış ve minimum örneklem büyüklüğü koşulu sağlanmıştır. Veri toplama 31.08.2022 ve 28.02.2024 olmak üzere toplamda 18 ayda gerçekleştirilmiş; veri toplama sürecinde profesyonel destek alınmıştır. Anketler örneklemdeki gazetecilere çalıştıkları kurumlarda yüz yüze veya telefonla açıklama yapılarak ulaştırılmış; isteyenlerin çevrimiçi isteyenlerin de basılı anketi doldurması sağlanmıştır. Katılımcıların çoğunluğu çevrimiçi anketi doldurmayı tercih etmiştir.

5 The Worlds of Journalism Study (WJS), dünyadaki gazeteciliğin durumunu düzenli olarak değerlendiren akademik bir projedir; gazetecilerin mesleki görüşlerine, çalışma koşullarına ve değişen dünyada gazeteciliğin rolüne odaklanır. Bu makalede analiz edilen veriler WJS'in Türkiye ayağını temsil etmektedir.

Bulgular ve Yorum

Katılımcıların Profili

Örneklemdeki 374 katılımcının %44'ü kadın, %56'sı erkektir ve genel yaş ortalaması 40'tır (s.s= 10.003, min=20, max=69). Bu ortalama erkeklerde 42 (%56), kadınlarda ise 37'dir (%44). Katılımcıların %38'i (n=145) İstanbul'da, %30'u (n=112) Ankara'da, %8'i (n=31) İzmir'de, %5'i (n=18) Erzurum'da, yine %5'i (n=18) Eskişehir'de, %4'ü (n=14) Gaziantep'te, %3'ü (n=13) Antalya'da ve %2'si (n=7) Bursa'da ikamet etmektedir. Geri kalan katılımcılar ise Çanakkale, Hatay, Kocaeli, Adana, Konya, Samsun, Tekirdağ ve Trabzon olmak üzere Türkiye'nin farklı illerinde ikamet etmektedir; 5 katılımcı da yurt dışında ikamet etmekle birlikte ulusal basın için çalışmaktadır.

Katılımcıların medya kuruluşundaki pozisyonları %39'u muhabir, %26'sı editör, %10'u yazı işleri müdürü, %9'u genel yayın yönetmeni, %5'i haber koordinatörü, yine %5'i foto muhabiri, %4'ü temsilci ve %2'si editör yardımcısı olmak üzere bir ters piramit görüntüsü sergilemektedir.

Örneklem genelinin %7'si lise, %71'i lisans ve %22'si de lisansüstü eğitime sahiptir. Erkek gazetecilere oranla kadın gazeteciler arasında lisansüstü ve lisans mezunlarının oranı daha yüksek, lise mezuniyeti oranı ise daha düşüktür (Tablo 1), kısacası kadınların eğitim düzeyi erkeklerden daha yüksektir. Yaş grupları açısından incelendiğinde de 48 yaş ve üzeri gazetecilerde lise mezunu olanların fazla olduğu, genç gazetecilerin eğitim düzeylerinin 48 yaş ve üzerinden daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 1). Türkiye'de gazetecilik mesleğinde geçmişe kıyasla eğitim seviyesinin yükseldiği görülmektedir. Haber örgütlerinde çalışan gazeteciler arasında yaş düştükçe eğitim seviyesi yükselmekte ve gazetecilik mesleğinde formal eğitim artık bir gereklilik olarak kabul edilmektedir.

Katılımcılar arasında gazeteci olarak çalışma süresi 14,5'tir (s.s.= 9,9, min=2, max=52); bu ortalama kadınlarda 11 yıla gerilerken; erkeklerde ise 17 yıla yükselmektedir. Kadınların gazeteci olarak çalışma yaşamında kalma süreleri erkeklere kıyasla 6 yıl daha azdır. Gazetecilik meslek kültürü veya haber örgütlerindeki çalışma koşulları kadın gazeteciler için daha zor olduğu aşikardır.

Yaş ve Cinsiyet Değişkenlerine Bağlı İstihdam ve İstihdam Kaygısı

Katılımcılar arasında yaş arttıkça tam zamanlı ve kısmi zamanlı kadrolu istihdam türü artmaktadır. Kısmi zamanlı ve tam zamanlı sözleşmeli çalışma türü ise yaş grubu düştükçe artmaktadır (Tablo 1). Yakın tarihli gazetecilik çalışmaları literatüründe dikkat çekildiği gibi gazeteciler mesleklerini esnek istihdam ve atipik çalışma koşullarında (Deuze, 2007; Gollmitzer, 2014; Salamon, 2020; Gollmitzer, 2014; Örnebring, 2018; Törenli ve Kıyan, 2019) yapmak durumundadır. Bu bulgular,

gazetecilik sektöründe eğitim ve istihdam türleri bağlamında, yaş gruplarına göre farklılaşan güvencesizlik dinamiklerini ortaya koymaktadır. Genç gazeteciler arasında güvencesiz çalışma biçimlerinin daha yaygın olması, sektördeki yapısal eşitsizliklerin nesiller arası bir süreklilik oluşturduğunu göstermektedir. İlaveten, eğitim seviyesindeki artış, mesleki güvenceye doğrudan dönüşmemekte, genç gazeteciler arasında güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlığı bu grubun kariyer başlangıcında büyük bir riskle karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 1: Yaş ve cinsiyete göre eğitim, istihdam, örgütlülük ve işini kaybetme endişesi

%, n=374						
Eğitim Düzeyi						
		Lise	Lisans	Lisansüstü		
Yaş	48 ve üzeri	13	69	18		
	34-47	8	66	26		
	20-33	1	80	19		
Cinsiyet	Kadın	2	72	26		
	Erkek	11	71	18		
İstihdam türü						
		Tam zamanlı kadrolu	Kısmi zamanlı kadrolu	Tam zamanlı sözleşmeli	Kısmi zamanlı sözleşmeli	Kendi hesabına çalışan
Yaş	48 ve üzeri	69	9	2	5	14
	34-47	66	5	18	7	3
	20-33	58	4	26	10	2
Cinsiyet	Kadın	56	7	24	7	6
	Erkek	70	5	12	8	5
Sendikaya üye olma durumu						
		Üye	Üye değil			
Yaş	48 ve üzeri	62	38			
	34-47	56	44			
	20-33	38	62			
Cinsiyet	Kadın	42	58			
	Erkek	60	40			
"Bir gazeteci olarak önümüzdeki bir yıl içerisinde işimi kaybetme endişesine sahibim" ifadesine katılım oranı						
		Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum		
Yaş	48 ve üzeri	16	32	52		
	34-47	11	23	66		
	20-33	11	18	71		
Cinsiyet	Kadın	18	15	69		
	Erkek	27	12	61		

İstihdam türündeki oranlar cinsiyete göre belirgin bir farklılık göstermektedir, erkeklerin %70'i tam zamanlı, %5'i kısmi zamanlı kadroludur, yani dörtte üçü kadrolu çalışmaktadır. Ama bu oran kadınlarda gerilemektedir, kadınların %56'sı tam zamanlı, %7'si kısmi zamanlı kadrolu çalışmaktadır (Tablo 1). Kadınlar içinde tam zamanlı sözleşmeli çalışanların oranı erkeklerin oranının iki katıdır. Yani daha yüksek eğitime sahip olsalar da istihdam türü açısından kadınlar daha dezavantajlı bir şekilde çalışmaktadırlar. Bu bulgu Butler'ın güvencesizleşme kavramsallaştırmasıyla uyumludur. Nitekim kadın gazetecilerin sözleşmeli çalışma oranının erkek meslektaşlarından yüksek olması, güvencesizliğin toplumsal cinsiyet temelinde yapılandırıldığını, tüm güç ilişkilerinde olduğu gibi ataerkil toplum dinamikleriyle güvencesizliğin de toplumda eşitsiz dağıldığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan gazeteciler arasında önümüzdeki bir yıl içinde işini kaybetme olasılığını onaylayanların oranı (%64) hayli yüksektir. Farklı yaş gruplarında iş kaybı endişeleri incelendiğinde (Tablo 1) en yüksek oranda endişeli olanların 20-33 yaş grubundakiler olduğu görülmektedir. Bu grubun üçte ikisinden fazlası (%71), 34–47 yaş grubunun da üçte ikisi (%66) işini kaybetme endişesi taşımaktadır. İşini kaybetme endişesi 48 yaş ve üzerinde daha düşüktür, risk algısındaki bu farklılığın muhtemel nedeni meslekte yerleşmiş olmaları, başka bir kuruluşta iş bulma olanağının yüksekliği yani güçlü network veya emeklilik yaklaşımı olabilir. Gençlerde "gelecek belirsizliği", literatürdeki adıyla prekerleşme daha baskın şekilde deneyimlenmektedir. Bu bulgular Deuze ve Witschge'in (2018), gazeteciliğin giderek parçalı, güvencesiz ve kısa süreli işlerle tanımlandığı ve özellikle genç kuşak için istikrarlı iş bulmanın zorlaştığı yorumunu desteklemektedir. Genç gazeteciler 48 yaş ve üzeri gazetecilere kıyasla daha yüksek oranda sözleşmeli, serbest veya geçici pozisyonlarda çalışmaktadırlar ve bu tür güvencesiz çalışma, beklenildiği gibi onların işlerini kaybetme kaygısını daha da artırmaktadır. İş güvencesizliğinin genç gazeteciler üzerinde daha baskın olduğu bulgusu Örnebring'in (2019) dijitalleşme ve medya pazarındaki dönüşümlerin gazeteciliği "prekaryanın" bir parçası haline getirdiği yorumuyla örtüşmektedir.

İşini kaybetme endişesinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, işini kaybetme endişesi yaşayan erkek gazetecilerin oranı %61 iken kadınlarda bu oranın %69 olduğu görülmektedir (Tablo 1). Rick ve Hanitzsch'in (2023) modelinde işaret edildiği gibi evli olma, çocuk sahipliği endişe düzeyini etkilemektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri gereği erkek gazetecilerin onlara atfedilen "evi geçindirme" rolü ve "aile sorumluluğu" nedeniyle kaygı düzeylerinin çok daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Örneklemin örgütlülük düzeyi incelendiğinde (Tablo 1) genel olarak sendikalılık oranının düşük olduğu ve bu oranın yaşa ve cinsiyete göre farklılaştığı görülmektedir. Sendikalaşma oranı yaşa paralel olarak artmaktadır, 48 yaş ve üzerindeki gazetecilerin yaklaşık üçte ikisi (%62) sendika üyesi iken 20-33 yaş grubunun yarısından azı (%38) sendika üyesidir. Bu bulgular genç gazetecilerin mesleklerine daha güvencesiz koşullarda başladıklarını ve örgütlü mücadeleden uzak durduklarını göstermektedir.

Örgütlülükte cinsiyet farkı daha da belirgindir, erkek gazetecilerin %60'ı, kadın gazetecilerin ise sadece %42'si sendika üyesidir. Daha önce belirtildiği üzere meslekte kaldıkları yıl ortalamaları da erkeklerden daha az olan kadınlar örgütlülükte de dezavantajlıdır. Yaş ve cinsiyet verileri birlikte değerlendirildiğinde genç ve kadın gazetecilerin güvencesizlikten daha fazla etkilendikleri, üstelik haklarını arayabilecekleri mekanizmalardan da uzaklaştırılarak daha kırılgan bir grup haline geldikleri söylenebilir.

İş kaybı endişesinde gelirin ve uzmanlaşmanın etkisi

Genel olarak maaş dağılımının[6] ölçeğin üst düzeylerine doğru eğilim gösterdiği, katılımcıların yarısından fazlasının (%63) maaş düzeyinin 7 ve üzerinde yani dönemin asgari ücretinin yaklaşık 3 katı olduğunu ifade ettikleri görülmektedir (Tablo 2). En yüksek maaş asgari ücretin 4 katı ve üzeri %34 olarak belirginleşmekte; ikinci sırada %13 oranıyla asgari ücretin yaklaşık üç katı yer almaktadır. Katılımcıların %16'sı ise asgari ücretin biraz altı, asgari ücret veya asgari ücretin biraz üstünde maaş almaktadır. Asgari ücretin altı ve asgari ücret ağırlıklı olarak yerel basında çalışanların durumunu betimlemektedir. Saha çalışmamız boyunca, asgari ücretin yerel basının genel bir ücret politikası olduğu ve yöneticilerin bunun ötesinde bir ücret tahayyülü olamadığını gözlemledik.

Maaşı ve işini kaybetme endişesi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizleri yapılmıştır. Bulgular, maaş ile gazetecilikte iş kaybı kaygısı arasında anlamlı ve negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir ($r = -,317$, $p < ,001$). Bu bulgu, maaşı daha yüksek olan gazetecilerin işlerini kaybetme kaygısının daha düşük; maaşı düşük olan gazetecilerin işlerini kaybetme kaygısının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Özellikle düşük gelirli gazetecilerin, sektörde kendilerini bir çalışan olarak daha güvencesiz hissettiği görülmektedir.

Haber örgütlerinde çalışanlarının maaş güvencesi ve iş kaygısı ilişkisi, farklı ülkelerde de irdelenmiş; örneğin Örnebring (2018), düşük maaşlı gazetecilerin iş güvencesizliği ve işten çıkarılma korkusu nedeniyle daha fazla mesleki stres yaşadığına işaret etmiştir. Bu durumun bir başka dezavantajı ise genç gazetecilerin düşük ücretler ve işten çıkarılma riskleri nedeniyle sektörde uzun vadeli plan yapamamalarıdır.

Tablo 2: Gelir düzeyinin frekans dağılımı

Gelir düzeyi	n	%
1	5	1
2	31	8
3	25	7
4	26	7
5	19	5
6	34	9
7	50	13
8	29	8
9	29	8
10	126	34
Toplam	374	100

6 Çalışmanın saha araştırması 2022 yılında başlatıldığı için ücret durumunda asgari ücretin biraz altı 1 rakamı ve asgari ücret 2 rakamı olacak şekilde bir kodlama yapılmıştır. En yüksek frekans asgari ücretin 4 katı ve üzeri olan bölmede %34 olarak belirginleşmekte; ikinci sırada %13.4 oranıyla asgari ücretim yaklaşık üç katı yer almaktadır. Katılımcıların % 16.3'ü ise asgari ücretin biraz altı, asgari ücret veya asgari ücretin biraz üstünde maaş almaktadır.

Belirli bir uzmanlık alanına sahip olmanın iş kaygılarında farklılık yaratıp yaratmadığını incelemek amacıyla bağımsız örneklemler t-testi yapılmıştır. Bulgular, gazetecilikte iş kaybı kaygısı (t(372) = 0,06, p = ,955), zihinsel iyi oluş (t(372) = -0,86, p = ,392) ve gazetecilere zarar verenlerin cezasız kalacağına dair algılar (t(372) = 1,34, p = ,181) açısından gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Bununla birlikte, duygusal ve zihinsel iyi oluş kaygılarında anlamlı bir fark bulunmuştur (t(372) = -2,20, p = ,029). Belirli bir uzmanlık alanına sahip olmayan gazeteciler (Ort. = 3,95, SS = 1,19), uzmanlık alanına sahip olanlara (Ort. = 3,67, SS = 1,27) kıyasla daha yüksek düzeyde kaygı bildirmiştir. Farklı bir anlatımla, belirli bir alanda uzmanlığı olan, (örneğin eğitim, sağlık vb.) gazeteciler daha az iş kaybı kaygısına sahiptir.

Yaş ve Cinsiyet Değişkenlerine Bağlı Olarak İyi Oluş Hali ve Mesleki Özerklik

İşini kaybetme endişesine paralel olarak katılımcıların %73'ü duygusal ve zihinsel sağlıklarına değin endişeli olduklarını ifade etmektedir. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, işini kaybetme endişesindeki desenin tekrarlandığı görülmektedir; nitekim en genç yaş grubu duygusal ve zihinsel sağlığına ilişkin en yüksek endişeye sahipken, yaş arttıkça bu endişe azalmaktadır (Tablo 3). 48 yaş ve üzerindekilerin kaygı düzeyi diğer iki gruba göre belirgin şekilde daha düşüktür. Ne var ki örneklemin yarısı sağlığı için endişelidir ve bu oran da önemsenmelidir. Bu bulgu, literatürde gazetecilik mesleğinin "yüksek stresli" bir iş alanı olduğu yönündeki tartışmalarla uyumludur. Reinardy'nin (2011) çalışması, genç ve orta yaş gazetecilerde tükenmişlik sendromunun daha sık görüldüğünü, uzun çalışma saatleri ve iş güvencesizliğinin bu durumu tetiklediğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Cohen, Hunter ve O'Donnell (2019), gazetecilerin yoğun haber döngüsü, travmatik içeriklerle karşılaşma ve performans baskısı nedeniyle zihinsel sağlık sorunlarına yatkın olduklarını vurgular. Örneklemin duygusal ve zihinsel sağlığı hakkında duyduğu endişenin yüksek olması gazetecilerin sektördeki stresli ve genellikle uzun çalışma saatlerine dayanan ortamda daha fazla maruz kaldıkları psikolojik baskıyı da göstermektedir. Öte yandan 48 yaş ve ileri yaş grubu gazetecilerde kaygının görece düşük çıkması, deneyimle birlikte gelişen baş etme stratejileriyle ilişkilendirilebilir. Gazetecilerin mesleki deneyimlerinin, belirsizlik ve stresle baş etme kapasitelerini artırdığı görülmektedir. Bu bağlamda, bulgular gazetecilik mesleğinde özellikle genç kuşakların ekonomik gelirlerinin daha düşük; duygusal ve zihinsel durumlarının daha kırılgan olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Yaş ve cinsiyete göre iyi oluş, mesleki özerklik ve medya özgürlüğü algısı

"Duygusal ve fiziksel sağlığım için endişe ediyorum" ifadesine katılım oranı						
		Katılmıyorum		Fikrim yok	Katılıyorum	
Yaş	48 ve üzeri	26		21	53	
	34-47	23		7	70	
	20-33	21		8	71	
Cinsiyet	Kadın	27		6	78	
	Erkek	23		8	66	
Haberin konusunu seçerken ne kadar özgürsünüz?						
		Hiç özgür değilim	Biraz özgürüm	Bir dereceye kadar özgürüm	Büyük ölçüde özgürüm	Tamamen özgürüm
Cinsiyet	Kadın	3	24	32	34	7
	Erkek	4	17	24	37	18
Haberin hangi yönünü vurgulayacağını belirlerken ne kadar özgürsünüz?						
		Hiç özgür değilim	Biraz özgürüm	Bir dereceye kadar özgürüm	Büyük ölçüde özgürüm	Tamamen özgürüm
Cinsiyet	Kadın	2	24	29	34	11
	Erkek	5	19	19	37	20
Sansür haber yapma sürecini ne derece etkiler?						
		Hiç etkilemez	Biraz etkiler	Hayli etkiler	Büyük ölçüde etkiler	Tamamen etkiler
Cinsiyet	Kadın	2	4	13	35	46
	Erkek	8	11	15	31	35
Hükümet yetkilileri haber yapma sürecinizi ne derece etkiler?						
		Hiç etkilemez	Biraz etkiler	Hayli etkiler	Büyük ölçüde etkiler	Tamamen etkiler
Cinsiyet	Kadın	2	5	16	33	44
	Erkek	9	11	17	30	33
Sizce Türkiye'de medya özgür mü?						
		Hiç özgür değil	Biraz özgür	Bir dereceye kadar özgür	Büyük ölçüde özgür	Tamamen özgür
Cinsiyet	Kadın	50	38	10	2	0
	Erkek	36	32	19	12	1

İş yaşamında iyi oluş hali kadın gazeteciler arasında daha düşüktür. Duygusal ve zihinsel sağlığı hakkında endişe düzeyi kadın gazetecilerde %78, erkek gazetecilerde ise %66'dır (Tablo 3). Bu veri, gazetecilik mesleğindeki güvencesizliğin sadece maddi koşullarla sınırlı olmadığını göstermektedir. Güvencesizlik gazetecilerin zihinsel ve duygusal sağlığını bozan ciddi bir krize yol açmaktadır. Kadın gazetecilerdeki endişenin daha yüksek çıkması da güvencesizliğin sonuçlarının ataerkil yapılar ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle birleşerek derinleştiğini göstermektedir.

Örneklem genelinde haberin konusunu seçme ve hangi yönünü vurgulayacağına karar verme konularında algılanan özgürlük düzeyi yüksek değildir ve her iki değişkende de cinsiyete göre farklılaşma görülmektedir. Erkek gazeteciler hem konu seçiminde hem de haberde vurgulanacak yönü seçmede kendilerini kadın gazetecilere oranla daha yüksek düzeyde özgür hissetmektedirler. Her iki konuda da "tamamen özgür" olduğunu belirten erkeklerin oranı, kadınların yaklaşık iki katıdır (Tablo 3). Bu bulgu haber merkezlerindeki karar alma mekanizmalarındaki hiyerarşinin toplumsal cinsiyete göre de şekillendiğini göstermektedir. İş yaşamında daha az kalan, örgütlülük düzeyi

daha düşük olan, işini kaybetme endişesi daha yüksek olan kadınlar mesleki özerklik ve inisiyatif alma açılarından da kısıtlanmaktadırlar.

Örneklemdeki gazetecilerin üçte ikisinden fazlası sansürün ve hükümet yetkililerinin mesleki pratikleri açısından baskı unsurları olduğunu hissetmektedir. Yine de bu baskıyı daha fazla hissedenlerin oranı kadın gazetecilerde daha yüksektir (Tablo 3). "Büyük ölçüde etkiler" ve "tamamen etkiler" kategorileri birlikte değerlendirildiğinde mesleki faaliyetlerini gerçekleştirirken kadınların %81'i, erkeklerin %66'sı sansürden, kadınların %77'si, erkeklerin %63'ü hükümet yetkililerinden çok etkilenmektedir. Kuramsal çerçevede belirtildiği üzere güvencesizleşme küresel bir eğilim olsa da ülkelerin iç dinamiklerinden de etkilenmektedir. Bu veriler Türkiye'ye özgü siyasi koşulların ve ataerkil baskı dinamiklerinin güvencesizlikle birleşerek kadın gazeteciler için mesleki özerkliği oldukça sınırladığını göstermektedir.

Bu verilere paralel olarak kadın gazetecilerin yarısından fazlası Türkiye'de medyanın "hiç özgür olmadığını" düşünürken, erkek gazetecilerin yaklaşık üçte biri (Tablo 3) bu görüştedir. Türkiye'de medyanın "büyük ölçüde" veya "tamamen özgür" olduğunu düşünen erkeklerin oranı, aynı görüşte olan kadınların neredeyse yedi katıdır. Sektördeki eşitsizlikleri, cam tavanları ve dışlanmayı daha yakından deneyimleyen, mesleki özerklikleri sınırlı olan kadın gazeteciler erkek meslektaşlarına oranla ulusal düzeyde medya özgürlüğünün daha sınırlı olduğunu düşünmektedirler.

Araştırmada elde edilen bulgular, Rick ve Hanitzsch'in (2023) modelinde vurgulanan kırılganlığın öznel tarafını somut biçimde doğrulamaktadır. Genç gazetecilerin yüksek eğitim düzeyine rağmen sözleşmeli veya serbest çalışma biçimlerinde yoğunlaşmaları, onların "uzaklaşmış" tipe yakın bir prekarite algısı geliştirdiklerini göstermektedir. Bu grupta iş kaybı endişesinin oldukça yüksek olması yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psiko-sosyal bir kırılganlığın da işareti olarak okunabilir. Buna karşılık ileri yaş grubu gazetecilerin daha düşük kaygı düzeyine sahip olması, meslekte yerleşmişlik ve deneyimle birlikte "hevesli" tipe daha yakın bir algının geliştiğini düşündürmektedir. Cinsiyet farklılıkları da bu çerçevede önemlidir: kadın gazetecilerin yüksek eğitimlerine rağmen meslekte daha kısa süre kalmaları ve daha düşük iyilik oluş hali bildirmeleri, kişisel niteliklerle yapısal eşitsizliklerin iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, gazetecilerin prekarite algısı yalnızca ekonomik göstergelerle değil, yaş, toplumsal cinsiyet ve bireysel dayanıklılık gibi faktörlerle birlikte ele alınmalıdır.

Sonuç

Saha bulgularımız Türkiye'de gazetecilik mesleğinin yapısal olarak güvencesiz, stresli ve giderek prekaryalaşan bir alan haline geldiğini göstermektedir Özellikle genç gazeteciler, yüksek eğitim düzeyine sahip olmalarına rağmen düşük ücretler, geçici sözleşmelerle çalışma ve istihdam güvencesizliğiyle karşı karşıyadır. Bu tablo, eğitimdeki ilerlemenin mesleki güvenceye dönüşmediğini ve "yüksek nitelikli güvencesizlik" olgusunun yaygınlaştığını göstermektedir. Öte yandan kadın gazetecilerde meslekte kalma süresinin erkeklere kıyasla daha kısa olması, sektörde toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin hâlen belirgin olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın kritik bulgularından biri, iş kaybı endişesinin gazetecilerin duygusal ve zihinsel iyi oluşları üzerinde doğrudan olumsuz etki yaratmasını aşikar kılmasıdır. Katılımcıların yaklaşık üçte ikisi, mesleki kaygıların duygusal ve zihinsel sağlıklarını bozduğunu belirtmiştir. Bu durum yalnızca bireysel bir sorun değil, aynı zamanda gazeteciliğin toplumsal işlevini tehdit eden bir risk olarak görülmelidir çünkü kaygılı, güvencesiz ve tükenmiş gazeteciler, bağımsız ve nitelikli habercilik üretmekte zorlanmaktadır.

Medya sektöründe yapısal olarak yerleşmiş olan düşük ücret ve güvencesiz istihdam kültürü, gazetecilerin mesleğe bağlılığını zedelemekte ve uzun vadeli kariyer planlarını imkânsız hale getirmektedir. Yerel basında asgari ücret düzeyinin norm haline gelmesi, mesleğin profesyonel değerini aşağı çekmektedir.

Genç kuşak gazetecilerin meslekle ilk karşılaştıkları andan itibaren güvencesizliğe mahkûm edilmeleri, sektörde nitelikli insan kaynağının kaybına yol açabilmekte; eğitimli ve donanımlı genç gazeteciler, belirsiz gelecek karşısında meslekten ayrılma eğilimine girmekte veya alternatif alanlara yönelebilmektedir. Genç gazeteciler yüksek eğitimlerine rağmen güvencesiz çalışma biçimleri nedeniyle "uzaklaşmış" tipe yakın bir prekarite algısı sergilerken, ileri yaş grupları deneyim ve meslekte yerleşmişlik sayesinde daha düşük kaygı düzeyiyle "hevesli" tipe yaklaşmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gazetecilikte katmanlı biçimde yaşanmaktadır. Kadın gazetecilerin eğitim seviyeleri erkeklere kıyasla daha yüksek olmasına rağmen sektörde daha kısa süre kalmaları, haber merkezlerinde görünmez engellerin ve ayrımcı pratiklerin varlığını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca kadınların duygusal iyi oluşlarının erkeklere kıyasla daha düşük çıkması, psikososyal yüklerin kadın ile erkekler arasında eşitsiz dağıldığını da göstermektedir. Kadın gazetecilerin yüksek eğitimlerine karşın daha kısa meslek yaşamı ve düşük iyi oluş bildirmeleri ise kişisel niteliklerin yapısal eşitsizliklerle kesiştiğini göstermektedir.

Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, güvencesizleştirme sürecinin Butler'ın (2012) kuramında vurguladığı eşitsizliklerin siyasal dağıtımı şeklinde işlediği ve Hardt ve Negri'nin (2009) vurguladığı gibi hem emek süreçlerini hem de yaşamın kendini disipline eden bir biyopolitik kontrol mekanizması işlevi gördüğünü göstermektedir. Standing'in prekarya kavramı gazetecilerin güvencesiz istihdam biçimlerinde çalışmak zorunda kalmalarına ek olarak mesleki özerkliklerinin, mesleki kimliklerinin ve gelecek tahayyüllerinin de zedelendiğine işaret etmektedir. Bulgular, Türkiye'de prekerleşmenin sadece küresel piyasa eğilimleriyle değil, ulusal dinamiklerle, medyadaki mülkiyet yapısı ve siyasal baskı mekanizmaları yoluyla da aktif olarak yeniden üretildiğini, güvencesizliğin gazeteciler üzerinden demokratik kamusal alanın zayıflamasına yol açan, sistematik ve yapısal bir sorun haline geldiğine işaret etmektedir.

Bu sorunların çözümü için çok boyutlu ve kurumlararası işbirliği içerisinde ve istikrarlı politikaların üretilmesi zorunluluktur. Öncelikle sendikal ve meslek örgütlerinin güçlendirilmesi, gazetecilerin iş güvencesi ve adil ücret taleplerinin daha etkili biçimde dile getirilmesini sağlayabilir. Türkiye'de sendikalaşma oranlarının düşüklüğü, güvencesizliğin kurumsallaşmasına yol açmaktadır.

Yasal düzenlemeler ile medya sektöründe asgari mesleki standartlar belirlenmeli, serbest çalışan gazetecilerin sosyal güvenceye erişimi kolaylaştırılmalıdır. Avrupa'daki bazı ülkelerde olduğu gibi "serbest gazeteci statüsü"ne dayalı özel koruma mekanizmaları, Türkiye bağlamında da tartışmaya açılarak yasallaşması sağlanmalıdır.

Medya kuruluşlarında toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları kurumsallaştırılmalı; kadın gazetecilerin hem istihdamda kalıcılığı hem de iş-yaşam dengesine erişimleri desteklenmelidir. Mentorluk programları ve kapsayıcı editoryal politikalar, kadın gazetecilerin meslekte yükselmesini kolaylaştırabilir.

Ruh sağlığı ve iyi oluş programları, medya kuruluşlarının kurumsal sorumlulukları arasında yer almalı; travmatik içeriklerle çalışan gazeteciler için psikolojik destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu yaklaşım, yalnızca bireylerin değil, haber üretiminin kalitesinin de korunmasına katkı sunacaktır.

Üniversite-medya iş birlikleri, genç gazetecilerin mesleğe geçiş süreçlerinde güvenceli staj ve istihdam modelleri geliştirebilir. Bu tür köprü mekanizmalar, eğitim ile profesyonel yaşam arasındaki kırılmayı azaltabilir.

Türkiye'de gazeteciler yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal ve toplumsal boyutlarıyla da derin bir güvencesizlik yaşamaktadır. Literatürde "prekarya" olarak adlandırılan bu durum, yalnızca bireysel sorunlara indirgenemez; medyanın demokratik işlevini tehdit eden yapısal bir kriz olarak değerlendirilmelidir. Daha adil, güvenceli ve kapsayıcı bir medya ortamı için hem politika yapıcıların hem de medya kuruluşlarının sorumluluk alması, mesleğin geleceği açısından kritik bir zorunluluktur.

Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Etik Kurul Onay Bilgisi

Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 29.06.2021 tarihli toplantısında alınan 80309 Protokol No'lu karar ile araştırmanın gerçekleştirilmesi etik ve bilimsel açıdan uygun bulunmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Katkı oranı birinci yazar için % 50, ikinci yazar için % 50 olarak belirtilmiştir.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi tarafından BAP 2203E045 numarası ile desteklenen projeden üretilmiştir. Anadolu Üniversitesi Proje Birimine teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

Adaklı, G. (2006). Türkiye'de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri, Ankara: Ütopya

Ayan, V. M. (2019). AKP Devrinde Medya Alemi, Ankara: Yordam.

Bauman, Z. (2000). Liquid modernity. UK: Polity Press.

Beck, U. (1992). Risk Society: Towards a new modernity. London: Sage Publications.

Bulut (2024). Kavşaktaki Gazetecilik: Yeniden Biçimlenen Gazeteciliğin Dönüşüm Dinamikleri, (Der. Çağrı Kaderoğlu Bulut ve Özgün Dinçer), Gazetecilik Yeniden Değişim Deneyim Arayışlar, Ankara:Ütopya.

Butler, J. (2012). Precarious life, vulnerability, and the ethics of cohabitation. Journal of Speculative Philosophy, 26(2), 134–151. ttps://doi.org/10.5325/jspecphil.26.2.0134

Bodnar C (2006). Taking it to the streets: French cultural worker resistance and the creation of a precariat movement. Canadian Journal of Communication 31(3): 675–694.

Bourdieu, S. (1998). Acts of Resistance: Against the Tyranny of the Market. New York: The New Press

Castel, R. (2003). From Manual Workers to Wage Laborers: Transformation of the Social Question. Transaction Publishers.

Cohen, A., Hunter, M., ve O'Donnell, H. (2019). Emotional labour and mental health in journalism. Journalism Practice, 13(8), 1047–1062.

Çelenk, S. (2023). 20 Yıllık Hasar ve Onarım İmkanı: Medya AKP için Suyun Başı Demekti Hemen Tutulmalıydı, Birikim, Sayı 406-407, 103-121

Çiğdem, S.ve Erdoğan, E. (2019). Medya Endüstrisinde Yeni Bir Prekarizasyon Süreci Olarak Freelance Çalışma, Siyaset-Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Vol.7 (2) 159-169

Deuze, M., ve Witschge, T. (2018). Beyond journalism. Polity Press.

Deuze, M. (2007). Media Work. Cambridge, MA: Polity.

Dörre, K. (2014). "Precarity and Social Disintegration: A Relational Concept." Journal fürEntwicklungspolitik 30 (4): 69–89.

Giddens, A. (1991). Modernity and self-identity. New York: Polity Press.

Gollmitzer, M. (2014). Precariously Employed Watchdogs? Journalism Practice, 8, 826–41.

Gönç Şavran, T. Cangöz, İ. (2024). Perkerleşen Gazeteciler: Medya Sektöründe Güvencesiz ve Esnek İstihdam, 20. Uluslararası İletişim Sempozyumu Bildiri kitabı

https://cim.anadolu.edu.tr/arsiv

Kaderoğlu Bulut, (2019). "Yapılanma, Çözülme, Belirsizlik: Gazetecilik Pratikleri ve Basın İş Hukuku", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 49 / Güz, 195-218

Kalleberg, A. L. ve Vallas, S. S. (2018). Probing precarious work: Theory, research, and politics. A. L. Kalleberg ve S. S. Vallas (Ed.). Precarious work (Research in the sociology of work, 31) içinde (ss. 1-30).

Kaya, R. (2009). Medya İktidar Yumağı, Ankara: İmge

Kaya Hayatsever, E. (2024). Türkiye'de Dijitalleşme ve Gazetecilik Rejimi: Haber Üretim Sürecinde Teknoloji, Emek ve Siyaset, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara

Kejanlıoğlu, D. Beybin (2004). Türkiye'de Medyanın Dönüşümü, Ankara: İmge Kitapevi

Keller, B., and H. Seifert. (2013). "Atypical Employment in Germany. Forms, Development, Patterns." Transfer 19 (4): 457–474.

Kızılca, F. K., ve Karagöz Kızılca, G. (2018). Türkiye'de İletişimciler ve "Preker" Emek: Gözden Kaçmış bir Veri Tabanından Bulgular. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi(29), 9-30.

https://doi.org/10.16878/gsuilet.499956

Lukan, T., ve Čehovin Zajc, J. (2022). "If you don't agree to be available 24/7, then you have nothing to do in journalism": the boundary work tactics of precarious journalists. Community, Work & Family, 26(4), 411–427. https://doi.org/10.1080/13668803.2022.2050356

Malone, Thomas W., and Robert Laubacher. (1998). "The Dawn of the E-Lance Economy." Harvard Business Review, September-October. Accessed July 29, 2015. https://hbr.org/1998/09/the-dawn-of-the-e-lance-economy

McKercher, F Catherine (2014). "Precarious Times Precarious Work, A Feminist Political Economy of Freelance Journalists in Canada and the United States",

(Ed. Christian Fuchs&Marisol Sandoval), Critique, Social Media and the Infromation Society, London: Routledge 219-231

Marquez-Ramirez, M., Amado, A ve Waisbord, S. (2021). "Labor Precarity and Gig Journalism in Latin America", Newswork and Precarity, London: Routledge

Morini, C., K. Carls, and E. Armano. (2014). "Precarious Passion or Passionate Precariousness? Narratives from Co-Research in Journalism and Editing." Recherchessociologiques et anthropologi ques 45: 61–83.

https://journals.openedition.org/rsa/1264

Neilson, T. (2025, January 22). The Labor of News Work and Journalism. Oxford Research Encyclopedia of Communication. Retrieved 28 Sep. 2025, from https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-1532.

Hardt, M. ve Negri, A. (2009). İmparatorluk. İstanbul: Ayrıntı

Harvey, D. (1990). The Condition of Postmodernity. Blackwell.

Hesmondhalgh, D. ve Baker, S. (2011). Creative Labour: Media Work in Three Cultural Industries. Routledge.

Hinterseer, T. (2013). "Part-Time Work: Atypical? Precarious? Normal?" European Journal of Futures Research 1 (18): 1–18.

Turgut, A. E (2019). Türkiye'de Neoliberalizm ve Sosyal Devletin Dönüşümü, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış YLTezi, İstanbul

Oğuz, Ş. (2011). Tekel Direnişinin Işığında Güvencesiz Çalışma/Yaşama: Proletaryadan "Prekarya"ya mı?. Mülkiye. 35 (271), 7-25.

Örnebring, H. (2018). Journalists thinking about precarity: Making sense of the "new normal", International Journalism on Online Journalism, 110-128.

Özer, Ö. (2006). Medya Alanında Tekelleşme: Ankarada'ki Muhabirlerin Tekelleşmenin Sonuçlarına Yönelik Değerlendirmeleri, Medya Okuryazarlığı, Ed. Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını, 100-115

Özkan, E. İ. (2018). Gazetecilerin Prekerleşen Emeği: Eskişehir'de Bir İnceleme, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir

Patrick, H., and K. Elks. (2015). "From Battery Hens to Chicken Feed: The Perceived Precarity and Identity of Australian Journalists." Asia Pacific Journal of Arts and Cultural Management 48 (12): 48–66.

Reinardy, S. (2011). Newspaper journalism in crisis: Burnout on the rise, eroding young journalists' career commitment. Journalism, 12(1), 33–50.

Rick, J. (2024). Acutely Precarious? Detecting Objective Precarity in Journalism. Digital Journalism, 13(3), 542–561. https://doi.org/10.1080/21670811.2023.2294995

Rick, J., ve Hanitzch, T. (2023). Journalists' Perception of the Precarity: Toward a Theoretical Model, Jornalism Studies, 25(2), 199-217. https://doi.

org/10.1080/1461670X.2023.2293827

Salamon, E. (2016). E-Lancer Resistance: Precarious freelance journalists use digital communications to refuse rights-grabbing contracts. Digital Journalism, 4(8), 980–1000. https://doi.org/10.1080/21670811.2015.1116953

Sennett, R. (2016). Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri. (Çev:Barış Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı.

Sönmez, M. (2003). Filler ve Çimenler Medya ve Finans Sektöründe Doğan-Anti/Doğan Savaşı, İstanbul: İletişim.

Sözeri, C.ve Güney, Z. (2011). Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politiği: Sektör Analizi, https://www.tesev.org.tr/tr/research/turkiyede-medyanin-ekonomi-politigi-sektor-analizi/

Törenli, N., ve Kıyan, Z. (2019). Gazetecilik Becerileri Üzerine Bir Alan Araştırması: Türkiye Örneği. Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences(57), 195-223. https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2019-0041

Standing, R. (2014). Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf, (Çev. Ergin Bulut), İstanbul: İletişim

Şen, R. (2024). "Gaziantep Yerel Medyasında Çalışan Gazetecilerin Prekaryalaşma Deneyimleri", Gaziantep University Journal of Social Sciences, 23(3), 841-864

Uzunoğlu, S. (2018). (2018). Gazeteci Emeğinin Dönüşümü ve Güvencesizleşme: Türkiyeli Dijital Haber Odalarının Serbest Muhabirleri Üzerine Bir Çalışma, Moment Dergi, 5(2): 195-218

Yavuz, M. F. (2021). Yeni Medya Düzeninde Gazeteci Emeğinin Dönüşümü. Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, 8, 89-102.